

Sabrina Janesch

Katzenberge

Djed reče da je već izdaleka osjetio prokletstvo. Radilo se o gotovo neprimjetnom, trulom vonju koji je lebdio nad zemljom i koji bi se spustio na svakog tko bi stupio na nju.

Ostali su ga osjetili tek kad su ih pustili iz vagona. No već je bilo kasno kad su se začudili zbog vonja i neprirodno oštrobriđnih sjena brežuljaka, reče djed. Seljaci nisu izašli na željezničkom kolodvoru, dočekala ih je samo dovezena hrpa ugljena. U nju je bila zabijena ploča na kojoj je plavima slovima od emajla pisalo: *Obernigk*. Oborniki, uzviknuli su ruski vojnici u vlaku i tjerali Poljake iz vagona. Trinaest muškaraca ostalo je stajati kraj hrpe ugljena i žmirkajući se osvrtao. Janeczko je od slabosti jedva stajao na nogama i stoga se morao osloniti na rame Mariusza Sędeckija. Sędeckijeva riđava kosa bila je siva i slijepljena od prašine i prljavštine; no i nakon vožnja hodao je uspravno. Sędeckijevo rame bilo je koščato, a Janeczko je zbog trenja o zglob osjećao golicanje u dlanovima.

Svuda oko njih isparavala je zemlja: u Šleziji je već bilo proljeće, a voda se zbog izlazećeg sunca dizala s poplavljenih livada. Na zapadu se nazirao lanac brežuljaka, Katzenberge. U suprotnom pravcu prostirala se izdužena dolina na čijem je kraju Janeczko razabrao veliko listopadno drvo. Kuda krenuti?

Bili su zbunjeni, reče djed, snažni Sędecki, blijedi Steinmetz Garniecki; Wiśniewski koji je za život zarađivao sadnjom breskvi, on i ostali seljaci. Nisu razumjeli ništa, osobito ne ovu izjavu: odsad ćete živjeti na njemačkim seoskim

gospodarstvima. Janeczko je kao dijete mislio da je njegovo tijelo nerazdvojivo vezano uz zemlju na kojoj živi. Nije dugo potrajalo i otkrio je da to može biti točno no da se može nastaviti živjeti i nakon što se napusti zemlja; doduše uz bol, ali bilo je moguće.

U smjeru zapada gdje je trebao biti gradić Obernigk, vidio je sljemena i krovove kuća kako iz šume strše u nebo. Približavao se neobičan vonj betona i paljevine. Istočno se iza livada i šumskih otoka moglo razaznati nekoliko sela i manjih zaselaka. Janeczko je odlučio krenuti u pravcu istoka, tamo gdje nije bilo ničega, u nepoznato, van na polja.

Muškarci koji su s njim izašli iz vagona i dalje su stajali oko hrpe ugljena i savjetovali se tko će krenuti kojim putem, te je li uopće dobra ideja razdvajati se. Sędecki je bio glasnogovornik te predložio da se seljaci iz Żdzary Wielkieja, koje odnedavno nije bilo poljsko nego ukrajinsko selo imenom Zastavne, drže zajedno i potraže selo koje bi bilo dovoljno veliko da ih sve primi. Dakle: krenut će i potražiti trinaest, što bliže položenih, seoskih gospodarstava. Tad se javio Wiśniewski i tihim glasom pitao što će reći ljudima kad naiđe na njih. Sędecki ga je zaprepašteno pogledao: kojim ljudima?

Pa, odgovorio je Wiśniewski: njemačkim seljacima. Govori li netko njemački? Janeczko je podigao nos u zrak. Svaka minuta stajanja i diskutiranja uz tračnice znači gubitak minute danjeg svjetla. Zgrabio je vrećicu koju je nosio sa sobom – nosio je burmut i nešto kruha - i provjerio je li puška još uvijek unutra. Sitnim je slovima na puščanoj cijevi pisalo Mauser. To je bila jedina njemačka riječ koju je Janeczko poznao. Ne vjerujem da ćemo naići na nekoga s kim ćemo razgovarati, rekao je, te uputio Sędeckiju: slobodno izaberite selo s dvanaest seoskih gospodarstava, snaći ću se sam.

Potom se razdvojio od ostalih Galičana i koščatog ramena te krenuo. Uplašeno su gledali za njim kao da je, ni pet ni šest, izašao iz streljačkog rova i koračao

neprijateljskom zemljom. Okrenuo se, pogledao u njihova istrošena lica i izjavio: nemamo vremena za traćenje.

Hodati poljima prekrivenim livadnom režuhom bilo je nalik prijelasku rijeke u nadi da drvo na kojemu stojiš neće iznenada popusti, reče djed. I doista: Janeczko je više puta imao dojam da će poljski put pod njim popustiti i da će se zemlja za tren otvoriti i pohlepno ga progutati. Udaljavao se od tračnica i usudio se okrenuti tek nakon što ga nekoliko stotina metara dalje zemlja još uvijek nije progutala. Ostali muškarci približavali su se usko položenim stajama i kućama. Janeczko je ustrajao: želio se približiti šumi.

Njemačko selo potražio je znatno kasnije. Taj način gradnje i života činio mu se neobičnim: svi zajedno na jednoj hrpi, i polja daleko vani pred ulazom u naselje. U Galiciji je svatko bio za sebe, imanja su nalikovala otocima sa kojih se već izdaleka moglo vidjeti približava li se netko.

Put nije vodio izravno do ruba šume nego zavojito preko jedne niže uzvisine. Otamo je Janeczko na podnožju padine ugledao crkvu pred kojom se prostiralo groblje. Djed reče kako je u tom trenutku pomislio kako će u budućnosti biti skupo vlakom prevoziti mrtve do Galicije kako bi ih se tamo pokopalo.

Mržnja i strah, reče djed, imaju svoju vlastitu logiku kao i ljubav: nije želio zavoljeti niti morati nazvati svojim ono što su oni ostavili za sobom, nije želio rabiti njihove tanjure, jesti plodove sa stabala koja su oni zasadili. Šlezija, mislio je, sluzava, usrana Šlezija samo je prijelazno rješenje, neka vrsta jezovite šale koja se podnosi sve dok se kod kuće u Galiciji sve ne sredi.

Janeczko je u daljini mogao razabrati muškarce koji su se približavali selu. Njihovi obrisi gotovo su se stopili s pozadinom. Njihovi šeširi su tijekom putovanja, prema odabiru, služili kao jastuci, tanjuri, oružje ili ručnici, a na

njihovim su glavama bili nalik ružnim životinjicama koje bi se nakostriješile pri pogledu na kuće. Svatko od njih nosio je, potezao ili gurao sve ono što je mogao, vreće pune alata, lonce, neki i sjemenje. Nitko nije razmišljao o većoj zalihi hrane, ostali su bez nje već negdje poslije Opole.

Janeczko je sa svog vidikovca promatrao muškarce koji su se sve više približavali kućama u Osoli, virili preko ograda i uvijek iznova uzvikivali: Jest tam ktoś? Ima li koga?

Jest-tam-ktoś povici širili su se udolinom poput vala, reče djed, i prodirali u svaki ugao naseobine i polja, do šume, poljana pa sve do neba. Muškarci su počeli tresti kapije, bacati kamenje na štale, kidati grane sa stabala, zviždati, udarati po vratarnicama. Urlajući i dahtajući približavali su se ulazima u kuće. Djed reče: tako se u Galiciji istjerivalo zle duhove. Naposljetku su se prve grupice sa visoko podignutim batinama usudile ući u kuće.

Janeczko je na donjošlezijskom rubu šume pronašao seosko gospodarstvo koje je zamrzio iz dubine duše. Iz daljine je samo maglovito mogao razabrati nešto nalik krovu, no kad se približio vidio je da se niti deset metara od šume prostire imanje sa svježije ožbukanom kućom, zidanom stajom i sjenikom. Sve građevine bile su prekrivene šindrom, a ne svežnjevima trstike kao u Galiciji. Prema jugu se prostirao prostrani, ograđeni vrt kraj kojeg su bili podignuti kokošinjci i kavezi za kuniće. U Šleziji više nije bilo živih, korisnih životinja: kokoši su odvele lisice, jastrebovi ili dezserteri, a kunići su uginuli od gladi u svojim kavezima.

Janeczko je neko vrijeme stajao na šljunčanom putu koji je razdvajao gustu hrastovu šumu i seosko gospodarstvo kao da mora razmišljati koja će strana postati njegov dom. Kad je njegov pogled opet s gospodarstva prešao na šumu,

na vanjskim granama ugledao je malog ćuka koji je nepomičan ukočeno gledao u njegovom pravcu; Janeczko se okrenuo. Za trenutak je pomislio da ćuk nije gledao njega nego nešto što je još trenutak prije stajalo iza njega – ali tamo nije bilo nikoga. Iznenada mu je postalo hladno, i priznao je sam sebi da bi radije bio s ostalima u selu te vikom i galamom rastjerivao svoj strah.

U trenutku kad je naišao Janeczko, seosko je gospodarstvo zadržalo dah. Janeczko je mogao čuti kako mu u ušima šumi krv, toliko je bilo tiho. Njegovo srce počelo je udarati o njegov prsni koš kad je počeo razgledavati ogradu: na letvama je još uvijek sjajila osušena boja. Crna. Zar doista nikoga nema?

U vrtu je pokušao pronaći tragove ali sve je bilo zaraslo divljom vinovom lozom pa je bilo nemoguće išta razabrati. Neodlučno je izvukao lovačku pušku iz vreće. Ulazna vrata nalazila su se na otvorenoj strani slova U, koje su oblikovala krila zgrade. Janeczko je posegnuo za svojom Mausericom, približavao se vratima, rukom obavio kvaku, osjetio hladnoću metala i napokon naglo otvorio vrata. Potom je stupio u unutrašnjost gospodarstva, učinio nekoliko koraka, spotaknuo se i zajecao.

Iz rane na njegovu stegnu kapnulo je nekoliko kapi krvi koje su upile njegove lanene hlače. Blizu vratarnice, skriven stolisnikom i matičnjakom, vrebao je grm s kupinama koji je Janeczka, čim je ušao, uhvatio za nogavicu i pustio krv. Djed reče: Ako će doista ostati, njegova prva nakana bila je iskopati grm s kupinama i pustiti ga da se osuši. No još je uvijek u bilo kojem trenutku netko mogao izaći iz kuće i objasniti da se radi o nesporazumu; ili je netko mogao izaći kako bi ga upucao bez komentara.

Janeczko je ukočeno gledao u vrata kuće nad kojom je visio bakreni kukasti križ. Ukočeno je gledao štalu, sjenik, ali ništa se nije micalo osim vrhova travki. Prije no što sam ušao u kuću, skinuo sam kukasti križ i licem nadolje položio ga na tlo, reče djed.

Janeczko je izvukao trn iz rane i ponovno se uspravio. Trava u unutarnjem dvorištu bila je visoka poput one na proplanku. Činilo mu se da tu i tamo primijećuje kako se travke miču; vjerojatno su to samo miševi. Na kraju unutarnjeg dvorišta, pred štalom, stajala je pseća kućica iz koje je izlazio strašan smrad. Janeczko je čuo kako u njoj zuje muhe te je odlučio, ako će kojim slučajem ipak ovamo dovesti svoju ženu i sina Dareka, zapaliti kućicu i u toj vatri spaliti sve ono što je pripadalo onome koji je izgradio ovo gospodarstvo i objesio kukasti križ iznad vrata.

Za svaki korak koji je učinio u smjeru vrata Janeczko je poželio da napravi dva unatrag. Dok je stajao pred trima kamenim stepenicama koje su vodile do nje, još jedanput je bacio pogled na dvorište: orah uz rešetkastu ogradu, kokošinjac, jama za stajsko gnojivo, sjenik čija su vrata bila lagano otvorena. Činilo se da iz sjenika izlazi hladan vjetar, osim toga i miris drva i smole.

Naposljetku je uočio par žutih očiju koji ga je čitavo vrijeme pažljivo promatrao. Janeczko je brzinom munje podigao kamen s tla i bacio ga u vrata sjenika. Briši, viknuo je, tri puta je viknuo: Briši! Briši! Briši! Tad su nestale oči a sjenik je djelovao napušteno.

U hodniku kuće iznova ga je obavio miris koji mu je tijekom vožnje vlakom dolazio u susret. Jesttamktoś?, uzviknuo je nekoliko puta pomalo promuklim glasom, i nakon što mu nitko nije odgovorio naglo je otvorio vrata kuhinje i ušao. Nije bilo nikoga.

Djed reče: u moru gljiva stajali su stolac i stol. Površinu stola prekrivala je osobito lijepa gljiva koju je pomeo naglim zamahom ruke. Kroz širom otvoreni prozor mogli su se vidjeti Katzenberge koji su se prostirali onkraj doline. Veći dio bio je posve ogoljen, na obroncima nije raslo ništa osim grmlja, a močvare

su se širile u udolinama. Okruživao ih je šaš koji se ljuljao. Janeczko je odvratio pogled i zatvorio prozor.

Vjetar je u kuhinju ubacio tanak sloj zemlje koji je prekrpio pod i stol. Nije mogao napraviti niti jedan korak a da ne zgnječi čitave porodice gljiva: žućkaste na dugačkim peteljicama, narančaste gljive, smečkaste sa sluzavim klobucima.

Na prozorskoj dasci ležale su novine koje je vrhovima prstiju podigao i spustio na stol na kojemu su do maloprije rasle gljive. Djed reče da nije razumio što piše na njemačkom, no na naslovnoj se stranici vijorila poljska zastava.

Sve do sredine sobe, spojene s kuhinjom, sezala je divlja loza koja je ušla kroz otvoren prozor. Sofa i noćni stolić bili su prekriveni viticama. Vani se spuštao mrak na vrt i poljane. Janeczko je još namjeravao pogledati podrum i tavan, nije bio ni u sjeniku, nije znao što se u njemu skriva.

No kad se našao pred sofom, jedva je još imao snage da najdeblje vitice odgurne u stranu i legne na postelju prekrivenu listovima. Potom je usnuo.

Djed reče da se prve noći nekoliko puta budio jer je bio siguran da čuje korake na tavanu. To nisu bili sitni koraci životinje, ni potraga puna oklijevanja, nespretan hod, nego jasni, odlučni koraci čovjeka u čizmama: prvo lagano pucketajuće spuštanje pete, pa zatim čitave cipele nakon čega bi uslijedilo škripanje greda zbog premještanja težine. Iznad njega je netko koračao; jedanput su, reče djed, ti koraci izmjerili polovicu tavana. Kako bi provjerio da ne sanja, u djeliću sekunde izrecitirao je sve vlasnike imanja u Galiciji, počevši od prvog imanja uz rijeku: Khmyelnyc'kyj, Koval'cuk, Ivancyk, Vasilen'ko, Piddubnyj, Romanyszyn. Djed reče: kad sam bio dječak majka me je umjesto Očenaša naučila imena naših ukrajinskih susjeda.

Kad je stigao do posljednjeg, Wojciechovicha, te i dalje razabirao zvuk koraka, Janeczko se uspravio, odvojio od listova vinove loze i ostao stajati usred sobe

dok mu je srce snažno lupalo. Iznenada je utihnuo zvuk koraka, vladala je tišina, ništa se nije moglo čuti ni na tavanu ni vani na poljima. Je li sve samo umislio? Osobito glasno pucketanje potpetica kod Ivancyka, škripu grede kod posljednjeg sloga Romany-szyna?

Djed reče da se osjećao izgubljenim dok je stajao usred sobe i da je ozbiljno razmatrao krenuti prema ostalima u selo, usred noći, preko polja. Što bi im rekao? Da netko hoda po imanju uz rub šume? Bez obzira na to su polja i dalje bila u mraku, s vremena na vrijeme oblaci bi razotkrili pun mjesec. Sumnjičavo je opet sjeo na rub sofe i odlučio da više neće zaspati nego oslušivati svaki zvuk, svaki pokret. I dalje je vladala tišina. U mraku je počeo vezati mlade listove vinove loze te potom i zijevati. U jednom trenutku je zaspao.

Janeczko se opet probudio nakon nekoliko minuta jer mu se činilo da je čuo nečiji glas. Brzinom munje se uspravio i vani ugledao nečiji lik, kako, napola zastrt čokotom vinove loze, sjedi na prozorskoj dasci.

U tom je trenutku pun mjesec provirio kroz oblake, a oči šćućurenog stvora su zabljesnule. Janeczko je učinio veliki skok unatrag prema zidu i uzviknuo iz svega glasa: Isuse Kriste!

Tad je ta stvar nestala, reče djed, odskakutala je, a na mjesečini je jasno vidio koliko je velika i koliko dugačak i grmolik crni rep ima. To je bilo prokletsvo koje je bilo bačeno na Katzenberge i koje je njega snašlo, reče djed. Iako je Janeczko uspio zabraviti iskrivljeni prozor, nakon toga više nije mogao sklopiti ni oka.

Po položaju mjeseca zaključio je da će ubrzo svanuti. Dotad je hodao gore-dolje po sobi i razmišljao o znaku kojega su Nijemci ostavili, peći koju će obložiti pločicama, i o tome da će se sutra ujutro prvo morati popeti na tavan ako želi

provesti mirnu noć u ovoj kući. S vremena na vrijeme bacio je pogled na prozor ili strop, no nije se pojavila niti zvižer niti su grede ponovno zaškripale. Djed reče da je te noći polagano, korak po korak pobjegao ludilu i naposljetku stigao do jutra.

Kad je Janeczko u mračnoj sobi uspio razabrati obrise svoje ruke, ustao je, otresao listove vinove loze s ramena, uzeo pušku i penjao se stepenicu po stepenicu prema tavanu.

Paučina je prekrivala zidove, pojedine niti visjele su sa stropa i škakljale ga po ušima. Rastreseno je rukama prešao preko glave. Napeo je mišiće i potom naglo otvorio vrata.

Pod krovom je još uvijek bila noć. Nedostajalo je nekoliko crijepova, prve zrake sunca prodirale su kroz pukotine i rasjekle sobu. Janeczko se u prvom trenutku ukočio, te bio spreman obraniti se od svega što bi ga moglo napasti, ali nije se dogodilo ništa. Njegove oči su se polagano navikavale na mrak, razabrao je noseće i potporne grede, nekoliko izgubljenih komada namještaja zarobljenih od prašine i paučine. Vladao je propuh zbog otvorenih vrata. Iz stražnjeg dijela ambara čuo se tromi, čak ugodan zvuk. Janeczko je stisnuo oči i ušao.

Pod njegovim su nogama stenjale daske, osjetio je kako se drvo savija dok premješta težinu. Kad je skoro stigao do sredine prostorije, stao je na dasku koja je glasno zacvilila poput životinje. Skočio je ustranu i pridržao se za jednu potpornu gredu krova. Pustio ju je nakon što mu se smirilo bilo. U međuvremenu je tavan bio toliko osvijetljen da je mogao vidjeti svaki njegov ugao, i to ga je činilo spokojnim. Ispod jedne pukotine na krovu, u kontrastu, visjelo je nešto s krovne grede. Sa ulaza je Janeczko mislio da se radi o nepravilnoj potpornoj gredi. Nakon što je prišao bliže vidio je kako se ta stvar

ljulja amo-tamo i da ta nepravilna potporna greda ima osušeno, upalo lice, da nosi svečano odijelo i da se s užeta na propuhu polagano pomiče amo-tamo.

Djed reče: Gospodin Dietrich objesio se sa šešikom i kravatom, ali svoje čizme nije skinuo i zamijenio svečanim cipelama. Glomazne cipele s debelim đonom i dvostruko pojačanom potpeticom. Šešir mu je bio pao s glave te ležao trideset centimetara ispod njega. Kad ga je Janeczko podigao, jedna mišja obitelj raspršila se u svim pravcima. Ispustio ga je opet iz ruku i promotrio čovjeka. Nije bio plavokos: kosa koja je još uvijek bila zalijepljena za glavu, bila je gotovo posve crna i sezala je sve do očnih duplji.

Morao sam ga se riješiti prije dolaska bake i maloga, reče djed. Tako sam skupio svu hrabrost i džepnim nožićem prerezao uže.

Leš je uz prigušeni zvuk pao na tlo i ostao ležati kao što je dotad visio, posve uspravan. Janeczko je posegnuo u unutarnji džep jakne. Osjetio je nešto tvrdo te izvukao komad papira i isprave. Putovnica je nalikovala onoj koju su mu bili izdali u Galiciji, samo što na prvoj stranici nije sjajilo slovo „P“. Fotografiju je netko istrgnuo, no ispod se jasno moglo pročitati ime Dietrich. Janeczko je obje stvari vratio u unutarnji džep. Potom je pretražio komodu i ormarić u ambaru, pronašao izgrižen pokrivač u koji je umotao gospodina Dietricha te ga odnio niz stepenice.

Kad je Janeczko spustio gospodina Dietricha, pogled mu je pao na sjenik.

Približavao mu se velikim koracima i otvorio krila vrata. Ništa ga ne smije tajno promatrati dok hoda imanjem, ništa ga ne smije vrebati ili iznenaditi. Udahnuo je hladni, metalni miris koji ga je dočekao.

Bilo mu je ugodno hodati po cementiranom podu, razabirati sve zbog svjetla koje je prodiralo kroz otvorena krila vrata.

S desne strane ugledao je hrpu cjepanica koja je sezala sve do stropa. Janeczko joj je prišao, premjestio nekoliko cjepanica, vagao ih u rukama, penjao se. U stražnjem uglu uočio je naposljetku nešto nalik jastuku. Pomaknuo je nekoliko drvenih panjeva i prepao se. Radilo se o gnijezdu obloženim crnim vraninim perjem. U sredini su ležala dva kljuna.

Djed reče da je to bilo gnijezdo zvijeri. Kratko je oklijevao pa potom uzeo svezane vrbove šibe koje se bile naslonjene na jedan stroj. Gnijezdo se razletilo na sve strane svijeta. Uzeo je i cjepanicu koja ga je skrivala te položio na stroj. Kasnije će je prepiliti.

Janeczko je sjeo na stepenice verande i ukočeno gledao u pokriveni leš. Ustao je kad ga je sunce počelo peći po leđima, sagnuo se prema kukastom križu koji je još uvijek s licem prema dolje ležao pred vratima, te ga gurnuo k gospodinu Dietrich pod pokrivač. Zatim je otišao po tačke i lopatu u sjenik, ubacio tijelo s kukastim križem i krenuo prema Katzenberge.